

До проблеми відповідального батьківства: результати теоретичного аналізу та експериментального дослідження

Данильчук Лариса Олексіївна¹

Хмельницького національного університету, Хмельницький, Україна

E-mail: larkaterdan@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7156-5071>

У статті презентовано результати дослідження проблеми відповідального батьківства, яке здійснено шляхом порівняльного аналізу понять «відповідальне батьківство» й «усвідомлене батьківство».

Теоретичний аналіз здійснено на основі напрацювань вітчизняних дослідників, результати якого засвідчили, що поняття «усвідомлене батьківство» є більш обґрунтованим та представлено значною кількістю наукових праць у порівнянні з поняттям «відповідальне батьківство». На той час поняття «відповідальне батьківство» було закладено як імпліцитне в міжнародні документи та вітчизняні законодавчі акти й нормативні документи. Зауважено, що в багатьох джерелах автори презентують міркування з позицій бажаної/«ідеальної форми» змістового наповнення обох понять. За результатами теоретичного аналізу, в наявних напрацюваннях вітчизняних учених, встановлено низку суперечностей, актуальних на часі, та презентовано авторські міркування щодо них.

У контексті заявленої проблеми й для практичного забезпечення мети та завдань було проведено експериментальне дослідження щодо ставлення українців до проблеми відповідального батьківства та встановлення змістових відмінностей у розумінні/сприйнятті понять «відповідальне батьківство» і «усвідомлене батьківство». Експериментальне дослідження передбачало низку етапів; ключовим було обрано метод інтерв'ювання. Узагальнені результати експериментального дослідження засвідчили, що українці поняття «усвідомлене батьківство» розуміють як свідоме/плановане бажання народження та виховання дитини, а «відповідальне батьківство» як розуміння та підтримання відповідальності за життя та виховання дитини (навіть, якщо народження дитини було не заплановане), маючи на увазі відповідальність батьків перед дітьми. натомість практично мова не йде про відповідальність батьків перед самими собою.

За результатами теоретичного аналізу та експериментального дослідження сформульоване авторське визначення поняття «відповідальне батьківство».

Ключові слова: відповідальне батьківство, усвідомлене батьківство, дитина, відповідальність, учні, розуміння.

Вступ. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку є одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти. Трансформаційні процеси, які відбуваються в українському суспільстві в останнє десятиліття, спричинили низку соціальних проблем та питань, що потребують нагального вирішення на різних рівнях. Одним із наріжних, на часі, є сучасне батьківство; його прояви, деформації та наслідки, насамперед – для дітей. Правова неврегульованість, економічна та соціальна «вразливість» сучасного батьківства підсилюється, з одного боку, державними реформами; з іншого – змістовими змінами самого концепту «батьківство». У цьому контексті в наукових колах є обговорюваними питання «відповідального батьківства», «усвідомленого батьківства» як ключових аспектів вирішення проблеми.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – дослідити поняття «відповідальне батьківство» і «усвідомлене батьківство» та представити результати експериментального дослідження. Завдання статті: 1) на основі наукової літератури та фахових джерел теоретично проаналізувати зміст понять «відповідальне батьківство» та «усвідомлене батьківство»; 2) експериментально дослідити ставлення українців до проблеми відповідального батьківства та встановлення змістових відмінностей у розумінні/сприйнятті понять «відповідальне батьківство» і «усвідомлене батьківство».

Методи дослідження: теоретичний аналіз, систематизація, порівняння наукових напрацювань з окресленої проблеми; експеримент, інтерв'ювання, обробка та узагальнення експериментальних даних; інтерпретація авторських поглядів проблеми, що досліджуваної.

Результати дослідження та їх обговорення. Поняття «усвідомлене батьківство» представлене у працях вітчизняних і зарубіжних учених (О. Бартків, О. Безпалько, Н. Вахняк, І. Зверєвої, В. Кравця,

¹ доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

І. Кучманіч, Г. Лактіонової, О. Лемещенко, Н. Островської, В. Фадєєва та ін.); «відповідальне батьківство» (М. Андросової, В. Думанської, А. Іванової, О. Лещенко, Ю. Локтіонової, А. Сняцкогі та ін.); спільне і відмінне між цими поняттями досліджувала І. Трубавіна.

Зауважимо, у контексті проблеми, що досліджується, одним із перших міжнародних документів, що окреслює підґрунтя відповідального батьківства, є Рекомендація N R (84) 4 Комітету міністрів державам-членам «Про батьківську відповідальність» (Прийнята Комітетом міністрів 28 лютого 1984 року на 367-му засіданні заступників міністрів) у якій зазначено: «Комітет міністрів, відповідно до пункту b статті 15 Статуту Ради Європи (994_001), ... рекомендує урядам держав-членів Ради Європи привести, де це необхідно, їхнє законодавство до відповідності принципам, що стосуються питань батьківської відповідальності та викладені у Додатку до цієї Рекомендації N R (84) 4*» (Рекомендація). Узагальнено, принцип 1 цієї Рекомендації визначає зміст поняття «батьківська відповідальність»; терміни «батько», «мати», «батьки», а принцип 2, у контексті батьківської відповідальності, визначає пріоритетними інтереси дитини, дотримання принципу рівності між батьками та уникнення дискримінації. В українському законодавстві засади батьківської відповідальності/відповідального батьківства закладено в: Конституції України, Законі України «Про охорону дитинства», Сімейному кодексі України та ін.

На часі питання «відповідального батьківства», «усвідомленого батьківства» є актуальними та популяризуються на державному рівні з позицій батьківських громадянських обов'язків, переважно для запиту держави щодо забезпечення демографічного балансу країни, а не відповідальності. Підтвердженням наших міркувань є твердження О. Стрельник про таке: «... Дискурс батьківської безвідповідальності та некомпетентності як не єдиної проблеми українських сімей та батьків активно відтворюється українськими медіями, академічними дослідженнями та державною риторикою... Втім, за дискурсом батьківської безвідповідальності в Україні приховується слабкість інституційних та структурних умов, в яких сучасні батьки, а надто матері, піклуються про своїх дітей (Стрельник, 2015: 48).

Такі обставини, зумовили необхідність насамперед звернутися до змістового аналізу понять «усвідомлене батьківство» та «відповідальне батьківство», який ми здійснили на підставі вітчизняних наукових джерел (оскільки зарубіжні дослідники у визначенні змісту цих понять керуються чинним законодавством своїх країн, а також напрацюваннями своїх учених), узагальнені результати якого представлено у таблицях 1, 2.

Таблиця 1

Змістовий аналіз поняття «усвідомлене батьківство» (розроблення автора)

Поняття	Зміст поняття/джерело
Усвідомлене батьківство	... це повне взяття на себе відповідальності за процес зачаття й народження здорових дітей (Кравець, 2003)
	може бути визначене як сукупність батьківських якостей, почуттів, знань та навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини для забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості (Методичні матеріали, 2006)
	розвинена форма батьківства, соціально-психологічний феномен, що, базуючись на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей, реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості (Інтегровані соціальні служби, 2007)
	це інтегроване явище, яке передбачає високу ступінь усвідомлення батьком і матір'ю сімейних цінностей, настанов, очікувань, позицій, почуттів, батьківського ставлення і відповідальності; розуміння себе, своїх реакцій, мотивів батьківської поведінки, батьківських мотивів, цінностей; розуміння свого партнера, його реакцій і мотивів сімейної поведінки; усвідомлення своєї батьківської єдності у відповідності із суспільними потребами й уявленнями про усвідомлене батьківство (Фадєєв, Лемещенко, 2013)
	це усвідомлення особою своєї відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвиток здорової дитини, яке базується на формуванні когнітивного, емоційного й поведінкового складників батьківства для забезпечення процесу повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Трагування поняття „усвідомлене батьківство” інтегрує в собі як особистісні, так і соціальні характеристики усвідомленого батьківства (Островська, 2015)

	взаємодія батьків чи осіб, які їх замінюють, між собою, іншими членами сім'ї, у т.ч. дітей, результатом чого є створення найбільш сприятливих умов для повноцінного, гармонійного розвитку дитини на всіх етапах її життя. Усвідомлене батьківство передбачає прагнення батьків до поповнення своїх знань, розвитку вмінь, здібностей та почуттів щодо процесу виховання дитини, гармонізації сімейних стосунків (Бартків, 2010)
	... усвідомлене батьківство, крім бажання мати дітей, відображається в осмисленні нових обов'язків та в позитивному ставленні до них і до нового життя, в яке вступають жінка та чоловік з моменту, як вирішили стати батьками (Вахняк, 2011)
	це також сукупність сформованих батьківських якостей, почуттів, знань і навичок щодо виховання, розвитку дітей на різних етапах їхньої життєдіяльності (Енциклопедія, 2013)
	це така форма відповідальності батьків, яка уможлиблює процес задоволення фізіологічних та психологічних потреб дитини на якісно та достатньою мірою (Кучманіч, 2016)

Зауважимо, що в «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» (Енциклопедія, 2013: 123) І. Братусь зміст поняття «усвідомлене батьківство» розглядає з позиції узагальнення попередніх напрацювань.

Таблиця 2

Змістовий аналіз поняття «відповідальне батьківство» (розроблення автора)

Поняття	Зміст поняття/джерело
Відповідальне батьківство	позиція особистості, зумовлена її психолого-педагогічними та морально-правовими знаннями, переконаннями, сімейними цінностями, позитивним емоційним переживанням, прагненням стати батьком/матір'ю та стійкою відповідальною поведінкою особистості стосовно практичної реалізації знань та умінь у батьківстві (Леценко, 2010)
	передбачає відповідальність батьків за свою репродуктивну, батьківську поведінку, за життя і виховання дитини тощо. Відповідальне батьківство тільки з умінням любити дитину стає усвідомленим. Але воно є першоосновою для формування усвідомленого батьківства – засвоєння нових знань, цінностей, умінь тощо (Трубавіна, 2013)
	платформа, на основі якої формуються виражена потреба в дітях, необхідні знання для виховання та розвитку дітей, партнерські стосунки між батьками й дітьми протягом життя. Це багатогранне явище, яке розкривається через етичний, правовий, соціальний та економічний виміри, та є синтезом відповідальної репродуктивної та вітальної поведінки, відповідального ставлення до вагітності та пологів, відповідального виховання дітей та регулярних позитивних комунікацій у родині. Якщо батьківство – це більшою мірою біологічне та соціальне явище, то відповідальне батьківство – вияв індивідуальної та соціальної відповідальності. Адже сам факт наявності дітей не означає, що батьки відповідально виконують свої батьківські функції (Думанська, 2015)
	є складником усвідомленого батьківства, яке проявляється в активній, вибірковій позиції батька і матері щодо вибору ними оздоровчих, комунікативних, виховних, освітніх практик у процесі виховання дитини (Кучманіч, 2016)

Здійснений аналіз на основі фахових джерел та наукової літератури засвідчив, що у вітчизняному науковому просторі більш представленим та обґрунтованим є поняття «усвідомлене батьківство». Його розглядають як: соціально-психологічний феномен, інтегроване явище, взаємодію батьків чи осіб, які їх замінюють, взяття/усвідомлення відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвиток здорової дитини та ін. (див. табл. 1). Водночас зміст поняття «відповідальне батьківство» є мало представленим у вітчизняній науковій літературі. Зауважимо, що у багатьох джерелах автори презентують міркування з позицій бажаної/«ідеальної форми» змістового наповнення обох понять.

І. Трубавіна одна з перших вітчизняних учених здійснила аналіз спільного і відмінного щодо усвідомленого і відповідального батьківства і зазначила таке: «Батьківство може бути усвідомленим і обов'язково при цьому відповідальним, тобто усвідомлене батьківство є ширшим поняттям за відповідальне, включає його до себе. Усвідомлене батьківство включає до себе сімейні цінності, ролі,

особливі знання, життєві і батьківські вміння. Відповідальне батьківство передбачає відповідальність батьків за свою репродуктивну, батьківську поведінку, за життя і виховання дитини тощо. Відповідальне батьківство тільки з вмінням любити дитину стає усвідомленим. Але воно є першоосною для формування усвідомленого батьківства – засвоєння нових знань, цінностей, вмінь тощо» (Трубавіна, 2013: 100]. Такі міркування, на наш погляд, є суперечливими, оскільки практика сьогодення підтверджує:

- народження дитини не завжди є планованим. Навіть у такому випадку багато потенційних батьків (особливо у молодому віці) відповідально ставляться до народження та виховання дитини;

- свідоме бажання мати дитину не завжди підтверджується розумінням відповідальності за її майбутнє життя (особливо: у пізньому віці – 50+; у випадку складних захворювань потенційних батьків чи одного з них; зміни матеріального становища; психологічних та вікових криз і тощо);

- у контексті вищезазначеного «... відповідальне батьківство передбачає відповідальність батьків за свою репродуктивну, батьківську поведінку ...» (див. вище); постає низка суперечливих питань щодо прийомних батьків, які не реалізують свою репродуктивну функцію чи батьків, які народжують дітей без сімейних стосунків (чоловіки без дружин – за допомогою сурогатних матерів, а жінки без чоловіка – за допомогою репродуктивних технологій);

- багато молодих людей, які виховувалися без батьків (в інтернатах), відповідально виконують свої батьківські обов'язки, не маючи сформованих сімейних цінностей, особливих знань, життєвих умінь тощо. (див. вище).

Наша ментальність також зумовлює наявність соціально-гендерних суперечностей: в українському розумінні поняття «відповідальне батьківство» етимологічно та історично закладено провідну роль батька, а в реальності, у переважній більшості, відповідальність за життя та виховання дитини несе жінка. За таких обставин виникають ситуації соціального осуду, коли дитина залишається на вихованні батька, тоді як, відповідно чинного законодавства, чоловіки і жінки мають рівні права та обов'язки щодо виховання дітей. Проте у більшості випадків залишається за матір'ю пріоритетне право на проживання та виховання дитини, робить її предметом суперечок/торгу/шантажу між батьками. Вищевикладені обставини ускладнюються й тим, що статистично доведено, що в Україні жінки фінансово більш уразливі; вони заробляють менше ніж чоловіки, особливо в період вагітності та догляду за дитиною. Це зумовлює необхідність фінансової підтримки чоловіка, а відтак – ситуації економічної та психологічної вразливості, ризику особистої нестабільності/залежності. Водночас, чоловікам в Україні часто доводиться роками добиватися своїх прав на дитину, відстоюючи своє право на батьківство. Здебільшого, в суперечливих ситуаціях щодо залишення дитини з одним із батьків, мова йде про батьківські права, а не про їх відповідальність за дитину. Правове поле таких суперечностей між «де юре» і «де факто», на часі, залишається не достатньо врегульованим і є соціально суперечливими.

В. Думанська зазначає: «Складовими відповідального батьківства вважаємо: відповідальну репродуктивну поведінку; відповідальність за здорових нащадків (відповідальне ставлення до вагітності та пологів); активну та позитивну вітальну поведінку; відповідальне виховання дітей (час, проведений з дітьми, створення належних матеріальних передумов для розвитку дитини (освіта, позашкільне виховання, спорт тощо)); регулярні та позитивні комунікації в родині» (Думанська, 2016: 80). Такі міркування, на наш погляд, певним чином окреслюють дуальність відповідального батьківства, однак не конкретизують відповідальність батьків перед суспільством та самими собою.

Ураховуючи вищевикладені обставини й міркування та для практичного забезпечення заявленої мети та завдань було проведено експериментальне дослідження, яке реалізували на певних етапах:

1) *визначення мети дослідження*. Метою експериментального дослідження визначено: з'ясування ставлення українців до проблеми відповідального батьківства та встановлення змістових відмінностей у їхньому розумінні/сприйнятті понять «відповідальне батьківство» і «усвідомлене батьківство».

2) *визначення методології та загальної стратегії експериментального дослідження*. Експериментальне дослідження проводилося на засадах методології соціальної роботи із дотриманням принципів науковості, об'єктивності, достовірності, відповідності, результативності, добровільності тощо. Для забезпечення об'єктивності та результативності експериментальне дослідження проводилось у Хмельницькій, Львівській, Тернопільській, Житомирській, Київській, Одеській, Сумській, Дніпропетровській областях у період травень-липень 2021 року.

3) *розроблення експериментального інструментарію та визначення груп респондентів, які брали участь у дослідженні*. Для реалізації визначеної мети було розроблено експериментальний

інструментарій; інтерв'ювання обрано як один із методів пізнання соціальних явищ та процесів у соціальній роботі. Інтерв'ювання проводилося відповідно визначеного переліку запитань у кожній групі: 1 група – фахівці (майбутні фахівці) соціономічного профілю, 2 група – представники інших професій та видів зайнятості. Зауважимо, що для забезпечення достовірності та відповідності експериментальних даних кожна група складалася із трьох підгруп, розподілених у наближеній пропорційності за віковими категоріями I – 18-25 років; II – 26-39 років; III – 40-60+ років. Загальна кількість учасників експерименту – 465 осіб.

4) збір експериментального матеріалу, його опрацювання та аналіз. Інтерв'ювання проводилося шляхом прямого опитування та опитування за допомогою соціальних месенджерів у зв'язку з пандемією COVID-19 і введеними епідеміологічними обмеженнями. Опитуваним пропонувалося дати відповідь на два запитання: 1. Як ви розумієте поняття «усвідомлене батьківство»? 2. Як ви розумієте поняття «відповідальне батьківство»? Запитання ставилися саме в такому порядку, оскільки, як зазначалося попередньо, поняття «усвідомлене батьківство» є більш представленим у науковій літературі. Опрацювання отриманого експериментального матеріалу здійснювалося відповідно до респондентів виокремлених груп та підгруп; зараховувалися тільки позитивні/розгорнуті відповіді. Результати отриманих експериментальних даних у % значенні представлено у таблиці 3. Аналіз та інтерпретація експериментальних даних дозволили сформулювати висновки узагальнювальний характеру.

Таблиця 3

Результати отриманих експериментальних даних у % значенні (розроблення автора)

Поняття	1 група – фахівці (майбутні фахівці) соціономічного профілю			2 група – представники інших професій та видів зайнятості		
	I – 18-25 років	II – 26-39 років	III – 40-60+ років	I – 18-25 років	II – 26-39 років	III – 40-60+ років
Усвідомлене батьківство	57%	96%	98%	19%	43%	38%
Відповідальне батьківство	64%	99%	98%	32%	72%	66%

Отримані експериментальні дані засвідчили перевагу показників 1 групи опитаних над показниками 2 групи (що є досить закономірним, оскільки фахівці (майбутні фахівці) соціономічного профілю працюють у системі «людина-людина», а відтак їхня професійна діяльність пов'язана із поняттями, що досліджуються. Аналіз за підгрупами дозволив констатувати перевагу показників, за обома запитаннями, II і III підгруп 1 групи у порівнянні з іншими підгрупами.

Аналіз позитивних/розгорнутих відповідей дозволив окреслити основні формулювання, які українці пов'язують із поняттями «усвідомлене батьківство», «відповідальне батьківство» і засвідчив таке:

опитувані **1 групи** із поняттям «усвідомлене батьківство» розуміють як:

1) свідоме бажання стати батьками; 2) готовність мати дитину й опікуватися нею; 3) розуміння, що дитина не іграшка; 4) виконання обов'язків матері й батька; 5) ставлення до дитини на основі взаємовідносин любові, ласки, турботи тощо.

Опитувані **2 групи** поняття «усвідомлене батьківство» розглядають як:

1) бажання мати дітей; 2) розуміння необхідності забезпечення дітей; 3) усвідомлення народження дитини; 4) розуміння важливості дати дитині життя та гарне майбутнє; 5) допомога дітям у вихованні їхніх дітей.

Опитувані 1 групи із поняттям «відповідальне батьківство» пов'язують:

1) відповідальне ставлення до виконання своїх батьківських обов'язків; 2) реалізація батьківських обов'язків на благо дитини; 3) відповідальність за дитину, її соціалізацію; 4) необхідність приділяти максимально часу і ресурсів для виховання дитини; 5) відповідальність за успішне майбутнє дитини.

Опитувані **2 групи** поняття «відповідальне батьківство» розуміти як:

1) відповідальність за дитину (її народження); 2) можливість дати дитині все необхідне для її щасливого життя та розвитку; 3) забезпечення дитини; 4) можливість дати гарну освіту дитині; 5) турбота про дитину.

Цікавим виявився факт, що опитувані обох груп із «усвідомленим батьківством» і «відповідальним батьківством» пов'язували поняття «відповідальність». Водночас, мова йшла про відповідальність за дитину, її життя та забезпечення. В обох групах опитувані засвідчили, що поняття «відповідальне

батьківство» є більш зрозумілим/сформованим, ніж «усвідомлене батьківство» та підміну/плутанину в розмежуванні досліджуваних понять. Значний відсоток опитаних I підгрупи в обох групах (особливо 2 група) не змогли дати відповідь на запропоновані запитання, що є тривожним сигналом, оскільки саме ця вікова категорія є потенційними батьками.

Загалом, проведене експериментальне дослідження засвідчило, що українці поняття «усвідомлене батьківство» розуміють як свідоме/плановане бажання народження та виховання дитини, а «відповідальне батьківство» як розуміння та підтримання відповідальності за життя та виховання дитини (навіть, якщо народження дитини було не заплановане). Тобто, коли йдеться про відповідальне батьківство, то, зазвичай, мають на увазі відповідальність батьків перед дітьми. Натомість, практично мова не йде про відповідальність батьків перед самими собою:

за своє здоров'я (фізичне й психічне): шкідливі звички та спосіб життя, виснаження, емоційне вигорання тощо;

за свою поведінку: моделі позитивної поведінки, позитивні звички, сімейні традиції, ситуації розлучення тощо;

за свій розвиток (інтелектуальний та фізичний): прагнення до нових знань, використання рекреаційних ресурсів, наявність домашньої бібліотеки, заняття спортом тощо;

за свій простір: можливість відпочивати, розвиватися тощо;

за свої релігійні уподобання: приналежність до традиційних релігій, на відміну від сект, релігійно-мілітаристичних угруповань тощо

здебільшого відповідальне батьківство пов'язують із забезпеченням біологічних та утилітарних потреб дитини. Піклування про духовний та емоційний розвиток дитини, виховання і соціалізацію, формування її картини світу тощо перекладають на систему освіти. Тривожним є той факт, що ніхто з опитаних не згадував правову відповідальність за народження та виховання дитини.

Узагальнюючи вищевикладене, **відповідальне батьківство** розглядаємо як соціальний феномен, що передбачає комплексну реалізацію батьківських обов'язків, орієнтованих на майбутнє дитини та включає два складники:

- відповідальність за життя, здоров'я, виховання та розвиток дітей;

- особистісну, моральну, правову відповідальність перед собою і соціумом за своє життя, здоров'я, поведінку, прагнення, наміри та самовиховання як гарантії умов повноцінного розвитку, виховання, соціалізації, самоповаги, підтримки, благополуччя дитини як абсолютної цінності.

Відповідальне батьківство спрямоване на виховання дитини в родині; в сімейних, національних, релігійних традиціях; правових, моральних та етичних нормах суспільства.

Висновки. Здійснений теоретичний пошук та експериментальне дослідження дозволили констатувати наявність низки суперечностей щодо змісту в науковому обігу та розумінні поняття «відповідальне батьківство» й ототоженні його з «усвідомленим батьківством» серед українців. Вважаємо за необхідне зауважити: поняття «відповідальне батьківство» перебуває у перетині правової і соціальної площин, а «усвідомлене батьківство» у соціально-гуманітарній, що зумовлює поглибленого уточнення, оновлення й розроблення змісту обох понять.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у продовженні дослідження змістового наповнення та методологічного обґрунтування принципів, підходів до вивчення концепту «відповідальне батьківство».

Література

Бартків О. С. Усвідомлене батьківство: теоретичні аспекти. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ V. Соціальна педагогіка.* № 23, 2010. С. 194 – 195.

Вахняк Н. В. Соціально-педагогічний аналіз проблеми усвідомленого батьківства. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка [педагогічні науки].* 2011. № 20 (231). Ч. II. С. 297–303.

Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка.* 2015. С. 75–86.

Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ, Симферополь : Універсум, 2013. 536 с.

Иванова А. В., Андросова М. И. Ответственное родительство. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. Т. 26. С. 44–46. URL: <https://e-koncept.ru/2017/770707.htm> (дата звернення 07.06.2021).

Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / Автор-упоряд.: О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, З.П. Кияниця, В.О. Кузьмінський та ін. ; /За заг. ред.: І.Д. Зверевої, Ж.В. Петрочко. Київ, Фенікс, 2007. 528 с.

Компетентное детство=ответственное родительство. Информационно-методический сборник для специалистов социальных учреждений / Ред.-сост. А.А. Сняцкий. Екатеринбург : СОО РДФ, 2015 36 с. URL: <https://docplayer.com/91962579-Kompetentnoe-detstvo-otvetstvennoe-roditelstvo.html> (дата звернення 16.07.2021).

Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 244 с.

Кучманіч І. М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник. Миколаїв. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2016. 190 с.

Лещенко О. Г. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка Луганськ., 2010. 22 с.

Локтионова Ю. Э. Формирование культуры ответственного родительства. *Гуманитарные научные исследования*. 2019. №3. URL: <https://human.snauka.ru/2019/03/25561> (дата звернення 27.07.2021).

Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / За заг. ред. Г. М. Лактіонової. К. : Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2006. 50 с.

Островська Н. О. Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини в сім'ї. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. 57 с.

Рекомендація N R (84) 4 Комітету міністрів державам-членам «Про батьківську відповідальність». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_263#Text (дата звернення 12.08.2021).

Стрельник О. О. «Погані батьки»: соціальне конструювання батьківства як проблеми. *SOCIOПРОСТИР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. №4. 2015. С. 48–54. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/4249/3829> (дата звернення 04.08.2021).

Трубавіна І. М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 13 (272), Ч. IV, 2013. С. 96–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13%284%29_15 (дата звернення 11.06.2021).

Фадєєв В. І., Лемещенко О. Р. Усвідомлене батьківство: сучасна модель сім'ї. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 38(1). С. 165–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_38%281%29_29 (дата звернення 15.07.2021).

To the problem of responsible parenthood: results of theoretical analysis and experimental research

Danylchuk Larysa²

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine

The article presents the results of the study related to the problem of responsible parenthood, which was carried out by means of comparative analysis of the concepts «responsible parenthood» and «conscious parenthood».

The theoretical analysis is based on the work of domestic researchers, who showed that the concept «conscious parenthood» is significantly justified and is represented by a larger number of scientific works compared to the concept «responsible parenthood». At that time, the concept «responsible parenthood» was understood as implicit in international documents and domestic legislation and regulations. It is noted that in many sources, the authors present considerations from the standpoint of the desired/«ideal form» of the content of the two concepts under study. According to the results of theoretical analysis, in the existing works of domestic scientists, a number of contradictions relevant to the present time have been identified, and the author's opinions on them are presented.

In the context of the stated problem and practical provision of the stated goal and objectives, an experimental study was conducted regarding Ukrainians' attitude to the problem of responsible parenthood

² Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Social Work and Social Pedagogy of the Khmelnytskyi National University

and the establishment of semantic differences in their understanding/perception of «responsible parenthood» and «conscious parenthood». The experimental study was implemented through a number of stages; the method of interviewing was chosen as the key one. The generalized results of the experimental study showed that Ukrainians understand the concept «conscious parenthood» as a conscious/planned desire to give birth to a child and raise him / her; and «responsible parenthood» as understanding and maintaining responsibility for the life and upbringing of a child (even if the birth was not planned), implying parents' responsibility for their children. However, we do not mind parents' responsibility to themselves.

Based on the results of theoretical analysis and experimental research, the author's definition of the concept «responsible parenthood» has been formulated.

Keywords: responsible parenthood, conscious parenthood, child, responsibility.

References

- Bartkiv, O.S. (2010). *Usvidomlene batkivstvo: teoretychni aspekty. [Conscious parenthood: theoretical aspects]. Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Rozdil V. Sotsialna pedahohika – Scientific Bulletin of Volyn National University named after Lesia Ukrainka. Section V. Social pedagogy, 23, 194-195 [in Ukrainian].*
- Dumanska, V.P. (2015). *Vidpovidalne batkivstvo: teoretychnyi aspekt. [Responsible parenthood: a theoretical aspect] Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economics, 75-86 [in Ukrainian].*
- Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for social services professionals]. (2013). Kyiv, Simferopol : Universum [in Ukrainian].*
- Fadieiev, V.I., Lemeshchenko, O.R. (2013). *Usvidomlene batkivstvo: suchasna model simii [Conscious parenthood: a modern model of the family]. Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykhohohiia – Problems of modern pedagogical education. Pedagogics and psychology, 38 (1), 165-170. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_38%281%29__29 [in Ukrainian].*
- Intehrovani sotsialni sluzhby: teoriia, praktyka, innovatsii [Integrated social services: theory, practice, innovation]. (2007). Kyiv, Feniks [in Ukrainian].*
- Ivanova, A.V., Androsova, M.I. (2017). *Otvettstvennoe roditelstvo. [Responsible parenthood]. Nauchno-metodicheskii elektronnyi zhurnal «Kontsept» – Scientific and methodological electronic journal «Concept», 26, 44-46 [in Russian].*
- Kompetentnoie detstvo=otvetstvennoe roditelstvo [Adequate childhood=responsible parenthood]. (2015). Yekaterinburg: SOO RDF. Retrieved from <https://docplayer.com/91962579-Kompetentnoie-detstvo-otvetstvennoe-roditelstvo.html> [in Russian].*
- Kravets, V.P. (2003). *Genderna pedahohika [Gender pedagogics]. Ternopil: Jura [in Ukrainian].*
- Kuchmanyh, I.M. (2016). *Usvidomlene batkivstvo [Conscious parenthood]. Mykolaiv. Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho – Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky [in Ukrainian].*
- Leshchenko, O.H. (2010). *Sotsialno-pedahohichni umovy formuvannia vidpovidalnoho stavlennia do batkivstva u molodoho podruzzhzia [Social-pedagogical conditions for the formation of a responsible attitude to parenthood in a young couple]. Extended abstract of candidate's thesis. Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka – Luhansk National University named after Taras Shevchenko, Luhansk [in Ukrainian].*
- Loktionova, Yu.E. (2019). *Formirovanie kultury otvetstvennogo roditelstva [Formation of a culture of responsible parenthood]. Humanitarnye nauchnye issledovaniia – Humanities researches, 3. Retrieved from <https://human.snauka.ru/2019/03/25561> [in Russian].*
- Metodychni materialy z pytan formuvannia usvidomlenoho batkivstva [Methodical materials on the formation of conscious parenthood]. (2006). Derzhotsotssluzhba, Khrystyianskyi dytiachyi fond – State Social Service, Christian Children's Fund [in Ukrainian].*
- Ostrovska, N.O. (2015). *Usvidomlene batkivstvo molodi yak osnova harmoniinoho rozvytku dytyny v simii [Conscious parenthood of young people as a basis for the harmonious development of the child in the family]. Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohiy Universytetu «Ukraina» – a collection of scientific works of the Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University «Ukraine» [in Ukrainian].*

Rekomendatsiia N R (84) 4 Komitetu ministriv derzhavam-chlenam «Pro batkivsku vidpovidalnist» [Recommendation N R (84) 4 of the Committee of Ministers to member states «On parental responsibility»]. (n.d.). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_263#Text [in Ukrainian].

Strelnyk, O.O. (2015). «Pohani batky»: sotsialne konstruiuvannia batkivstva yak problemy [«Bad parents»: the social construction of parenthood as a problem]. *SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty – SOCIOSPACE: an interdisciplinary electronic collection of scientific works on sociology and social work*, 4, 48-54. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/4249/3829> [in Ukrainian].

Trubavina, I.M. (2013). *Usvidomlene I vidpovidalne batkivstvo: spilne I vidminne [Conscious and responsible parenthood: common and different]*. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of LNU named after Taras Shevchenko*, 13 (272), IV, 96-101. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13%284%29__15 [in Ukrainian].

Vakhniak, N.V. (2011). *Sotsialno-pedahohichniy analiz problemy usvidomlenoho batkivstva. [Social-pedagogical analysis of the problem of conscious parenthood]*. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka [[pedahohichni nauky]] – Bulletin of Luhansk National University named after Taras Shevchenko [[pedagogical sciences]]*, 20 (231), II, 297-303 [in Ukrainian].

Accepted: September 1, 2021

